

SEISUKOHT nr 1-4/1_2026

Tallinn, veebruar 2026

Soo kui demograafilise tunnuse kasutamise lubatavus krediidiriski hindamisel

Käesoleva seisukoha aluseks on soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantseleile (edaspidi volinik) saabunud pöördumine arvamuse saamiseks seoses soo kui demograafilise tunnuse kasutamise lubatavus krediidiriski hindamisel.

Võrdse kohtlemise seaduse (edaspidi VõrdKS) § 15 lg 1 kohaselt on soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik sõltumatu ja erapooletu asjatundja, kes tegutseb iseseisvalt ning jälgib VõrdKS ja soolise võrdõiguslikkuse seaduse (edaspidi SoVS) nõuete täitmist.

SoVS eesmärk on tagada Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenev sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades (SoVS § 1 lg 1). Eesmärgi saavutamiseks sätestab seadus soolise kuuluvuse alusel diskrimineerimise keelu muuhulgas era- ja avalikus sektoris (SoVS § 1 lg 2). Sooline võrdõiguslikkus on naiste ja meeste võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus tööelus, hariduse omandamisel ning teistes ühiskonnaelu valdkondades osalemisel (SoVS § 3 lg 1 p 1). Naiste ja meeste võrdne kohtlemine on otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise puudumine (SoVS § 3 lg 1 p 2). Otsene sooline diskrimineerimine leiab aset, kui ühte isikut koheldakse tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse, on koheldud või koheldaks teist isikut samalaadses olukorras. (SoVS § 3 lg 1 p 3). Kaudne sooline diskrimineerimine leiab aset, kui väliselt neutraalne säte, kriteerium, tava või tegevus seab ühest soost isikud, võrreldes teisest soost isikutega, ebasoodsamasse olukorda, välja arvatud juhul, kui kõnealusel sätel, kriteeriumil, taval või tegevusel on objektiivselt põhjendatav õigustatud eesmärk ning selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud (SoVS § 3 lg 1 p 4).

Meeste ja naiste võrdõiguslikkus on Euroopa Liidus olulise tähtsusega põhimõte. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklid 21 ja 23 keelavad mis tahes soolise diskrimineerimise ning nõuavad meeste ja naiste võrdõiguslikkuse tagamist kõikides valdkondades. Nii on ka Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklis 2 sätestatud, et sellise võrdõiguslikkuse edendamine on üheks ühenduse oluliseks ülesandeks. Samuti on asutamislepingu artikli 3 lõikes 2 nõutud, et ühenduse

eesmärgiks kogu tema tegevuses oleks meeste ja naiste ebavõrdsuse kaotamine ja võrdõiguslikkuse edendamine.

VõrdKS § 16 p 9 kohaselt volinik võtab tarvitusele meetmeid võrdse kohtlemise ja soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks.

Kogutud informatsiooni analüüsi põhjal leian, et kehtiv õigus ei luba krediitdivõimekuse hindamisel eristada isikuid soo alusel: sooline diskrimineerimine kaupade ja teenuste (sh finantsteenuste) pakkumisel on keelatud, välja arvatud kitsad seadusest tulenevad erandid, mis peavad vastama legitiimse eesmärgi, sobivuse, vajalikkuse ja proportsionaalsuse nõuetele. Andmete kogumise või töötlemise lubatavus ei õigusta nende kasutamist viisil, mis viib otsese või kaudse soolise diskrimineerimiseni.

Menetlusprotsessis tuvastatud peamised asjaolud:

Voliniku poole on pöördunud isik X, kes viitab võimalikule soolisele diskrimineerimisele krediidiriski hindamise teenuse (skooriteenuse) osutamisel ettevõttes Y. Pöördumise kohaselt kasutab ettevõtte krediidiriski mudelis ka demograafilisi tunnuseid, sh isiku sugu, millel on mudelis mõju isiku osas antud krediidiriski skoorile.

Täpsemalt on isik selgitanud järgmist: Olen töötanud krediidiriski hindamise mudeli juures, mille aluseks on mitmed tunnused nagu maksehäired, sissetulekud, maksekäitumine, kuid samuti sugu, vanus ja elamisõiguse kehtivusaeg. Praktikas näen, et neid muutujaid kasutatakse statistilise seose alusel, mitte seotuna konkreetse inimese maksevõimega. Näiteks, a) naistele antakse mudelis kõrgem krediidiskoor, b) vanuse alusel langeb krediidi hinnang mõnes grupis, c) elamisõiguse kuupäeva puudumine annab parema hinnangu.

Ettevõtte vastas volinikule, et ettevõtte ei paku eraisiku krediidi hinnangu ega krediidi limiidi määramise teenust, samuti ei tee nad isikute kohta krediidiotsuseid. Ettevõtte hinnangul on nende pakutav teenus statistiline skooriteenus, mille eesmärk on anda koostööpartneritele (krediidiasutustele ja -andjatele) hinnang maksehäire tekkimise riski kohta kindla ajaperioodi jooksul. Ettevõtte rõhutas, et tegemist on prognoosimudeliga, mis ei ole otsustav ega ainus sisend krediidiotsuse tegemisel. Krediidiotsus tehakse krediidiandja poolt, kellel on kohustus iseseisvalt hinnata isiku krediitdivõimelisust vastavalt krediidiandjate ja -vahendajate seaduse § 49 nõuetele – individuaalselt, mitmekesiste andmete kogumina ning oma organisatsioonisiseste menetluste alusel.

Ettevõtte selgitas, et neil kasutusel olevad skoorimudelid põhinevad logistilisel regressioonil ja on välja töötatud aastatepikkuse ajaloolise ja statistilise andmestiku põhjal. Mudelis kasutatakse ainult neid tunnuseid, millel on tuvastatud statistiliselt oluline seos maksehäire tekkimisega. Oluline osa skoori kujunemisel tuleneb isiku varasemast käitumisest krediiturul – näiteks maksehäirete olemasolu, täitemenetlused ja krediidipäringud.

Osad kasutusel olevad skoorimudelid kasutavad ka demograafilisi tunnuseid nagu vanus ja sugu. Ettevõtte kinnitas, et vanuse ja soo kasutamine on rangelt statistiliselt põhjendatud: analüüs näitab, et keskmine maksekäitumise profiil on soo ja vanusegruppide kaupa erinev.

Ettevõtte hinnangul on tegemist „*statistiliselt põhjendatud, piiratud ja proportsionaalse kaasamisega, mille eesmärk on toetada krediidiandjate vastutustundlikku laenamist. Sugu ja vanust ei kasutata väärtushinnanguna, vaid modelleerimises objektiivselt seostatava tunnusena, mis aitab vähendada vale-positiivseid ja vale-negatiivseid riskihinnanguid*”.

Seega nähtub eeltoodust, et eraisikute krediidivõimekuse hindamisel ja isiku makseprofiili koostamisel kasutab ettevõtte ühe hinnatava tunnusena ka isiku sugu (demograafiline tunnus krediidiriski hindamisel), põhjendades, et see parandab mudeli prognoosivõimet.

Kuigi teenusepakkuja ise ei tee krediidiotsuseid, kasutatakse tema skoori krediidiandjate otsustusprotsessis, mistõttu mõjutab see realselt isikute juurdepääsu finantsteenustele.

Õiguslikud alused

Üldise võrdsuspõhiõiguse ja ka diskrimineerimiskeelu sätestab põhiseaduse (edaspidi PS) § 12, mille kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Diskrimineerimine PS tähenduses on inimese ebaõige erinev kohtlemine, vahetegemine, väljaarvamine või eelistamine. Eelviidatud säte loob nõu raamnõude, mille kohaselt ei tohi isikuid eelnimetatud alustel erinevalt kohelda.

Isikute ebavõrdse kohtlemise eest kaitseb VõrdKS, mis keskendub eeskätt isikute kaitsele diskrimineerimise eest rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse

sättumuse alusel. VõrdKS § 2 lg 1 järgi on isikute diskrimineerimine nende rahvuse, rassi või nahavärvuse tõttu keelatud ning seda muuhulgas töö- või teenuste osutamise lepingu sõlmimisel, st sh ka krediitdilepingute sõlmimisel.

Isikute ebavõrdse kohtlemise eest soo alusel kaitseb SoVS, seades eesmärgiks tagada PS-st tulenev kohustus sooliselt võrdseks kohtlemiseks ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades (sh teenuste pakkumisel). Seatud eesmärgi täitmiseks on sätestatud nii otsese kui kaudse soolise diskrimineerimise keeld. Otsese diskrimineerimisega SoVS § 3 lg 1 p 3 alusel on tegemist juhul, kui ebasoodsam kohtlemine leiab aset isiku soo tõttu, nt koheldakse isikut teisiti raseduse, lapsevanemaks olemise või muude soolise kuuluvusega seotud asjaoludega. Sätte p 4 kohaselt leiab kaudne diskrimineerimine aset kui väliselt neutraalne säte, kriteerium või tava seab ühest soost isikud, võrreldes teisest soost isikutega, ebasoodsamasse olukorda, välja arvatud juhul, kui kõnealusel sätel, kriteeriumil, taval või tegevusel on objektiivselt põhjendatav õigustatud eesmärk ning selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud. SoVS § 5 lg-st 1 tulenevalt on keelatud ka diskrimineerimiseks korralduse andmine, seejuures ei ole oluline, kas vastavat korraldust andes oli isiku eesmärk kedagi diskrimineerida või on korraldusel diskrimineeriv mõju.

Teenustena SoVS mõttes tuleb käsitleda teenuseid asutamislepingu art 50 (EL toimimise lepingu art 57) tähenduses. Diskrimineerimise keeldu tuleks kohaldada isikute suhtes, kes pakuvad teenuseid, mis on üldsusele kättesaadavad ja mida pakutakse väljaspool era- ja perekonnaelu valdkonda ning nendega seotud toimingute suhtes (lisaks erandid vastavalt SoVS § 5 lg 2 p 4¹).

Krediitdilepingute sõlmimist võlaõigusseaduses (edaspidi VÕS) käsitleb § 403⁴, mis omakorda viitab asjakohasele krediidiandjate ja -vahendajate seaduse (edaspidi KAVS) regulatsioonile. Eelnimetatute kohaselt on krediidiandja kohustatud seoses tarbijakrediidiga järgima vastutustundliku laenamise põhimõtet. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks on krediidiandja enne tarbijakrediitdilepingu sõlmimist kohustatud: 1) omandama teabe, mis võimaldab hinnata, kas tarbija on võimeline krediitdilepingus kokkulepitud tingimustel tagasi maksma (krediitdivõimelisus) ja 2) hindama tarbija krediitdivõimelisust.

Krediidiandja peab toimima tarbija krediitdivõimelisuse hindamisel nõuetekohase hoolsusega, sh võttes arvesse kõik talle teadaolevad asjaolud, mis võivad

mõjutada tarbija võimet krediit tagasi maksta lepingus kokkulepitud tingimustel - sealhulgas tarbija varaline seisund (nt kinnisasjad, sõidukid, väärtpaberid jne), regulaarne sissetulek (nt töötasu, pension, dividendid, üüritulu, elatis jne), teised varalised kohustused, varasemate maksekohustuste täitmise ja tarbijakrediidilepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju, määrates vajalike hindamistoimingute ulatuse vastavalt tarbijakrediidilepingu tingimustele, tarbija kohta olemasolevatele andmetele ja võetava rahalise kohustuse suurusele.

Eeltoodust järeldeb, et krediidivõimelisuse hindamisel demograafiliste tunnuste kasutamiseks kehtiv regulatsioon alust ei anna. Hindamine peab tuginema eelkõige objektiivsetele finantsnäitajatele, nagu sissetulekud, kohustused ja maksekäitumine ning arvestama ka neist tulenevaid võimalikke riskitegureid.

Eeltoodust järeldeb, et Eesti siseriiklik õigus ei luba soo kui demograafilise tunnuse kasutamist tarbija krediidivõimelisuse hindamise riskikoefitsiendina. Kaupade ja teenuste pakkumisel võimaldab SoVS küll teatud erandeid (SoVS § 5 lg 2 punkt 4¹), kuid nende peamiselt ühe sugupoole esindajatele pakkumise eesmärk peab olema õigustatud ja selle saavutamise vahendid proportsionaalsed eesmärgiga.

Nimetatud seisukohta toetab ka Euroopa Liidu õigus. Euroopa Liidu direktiiv 2004/113/EÜ kehtestab raamistiku meeste ja naiste võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamiseks kaupade ja teenuste kättesaadavuse osas. Kõnesoleva direktiivi kohaselt tähendab meeste ja naiste võrdse kohtlemise põhimõtte, et a) ei esine otsest soolist diskrimineerimist ning b) ei esine kaudset soolist diskrimineerimist. Erandina ei piira direktiiv naiste kaitset käsitlevate soodsamate sätete kohaldamist seoses raseduse ja emadusega. Lisaks lubab direktiiv erinevat kohtlemist, kui kaupade ja teenuste pakkumisel ainult või peamiselt ühe sugupoole esindajatele on õigustatud eesmärk ning selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2023/2225 (riigisisese ülevõtmise tähtaeg november 2026) käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja selle kohaselt ei tohi liidus elavaid tarbijaid krediidilepingu taotlemisel, sõlmimisel või omamisel diskrimineerida nende kodakondsuse ega elukoha tõttu ega muul põhiõiguste harta artiklis 21 (sugu, rass, nahavärvus, etniline või sotsiaalne päritolu, geneetilised omadused, keel, usutunnistus või veendumused, poliitilised või muud arvamused, rahvusvähemusse kuulumine, varaline seisund, sünnipära, puue, vanus või seksuaalne sättumus) osutatud alusel. See küll ei piira

võimalust pakkuda erinevaid krediidile juurdepääsu tingimusi, kui need erinevad tingimused on igakülgset põhjendatud objektiivsete kriteeriumitega. Seega tuleneb eeltoodust otsene keeld krediidilepingute valdkonnas diskrimineerida tarbijaid demograafiliste tunnuste alusel.

Krediidivõimekuse hindamisel tuleneb diskrimineerimise oht sageli just automatiseeritud andmete töötlemisel, mistõttu Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 2024/1689 sätestab reeglistiku tehisintellektisüsteemide arendamisele ja kasutamisele. Tehisintellektisüsteemid, mida kasutatakse füüsilistele isikutele krediidihinnangu andmiseks või nende krediidivõimelisuse hindamiseks, on liigitatud suure riskiga tehisintellektisüsteemideks, kuivõrd need määravad kindlaks inimese võimaluse saada finantsvahendeid või elutähtsaid teenuseid, nagu eluaseme-, elektri- ja telekommunikatsiooniteenused. Sellised süsteemid võivad põhjustada isikute või rühmade diskrimineerimist ning kinnistada ajaloolisi mustreid, mis põhinevad näiteks rassilisel või etnilisel päritolul, sool, puudel, vanusel või seksuaalsel sättumusel, või tekitada uut liiki diskrimineerivat mõju.

Suure riskiga süsteemiks liigitamine tähendab, et tuleb järgida määrusest tulenevaid lisanõudeid. Muu hulgas tuleb kaardistada kõik riskid, mida tehisintellektisüsteem võib isikule kujutada ning luua riskijuhtimissüsteem nende riskide maandamiseks, samuti tuleb täita läbipaistvuskohustusi, võtta kasutusele kvaliteedijuhtimissüsteem jms. Seega kohustuvad tehisintellektisüsteemid, mida kasutatakse isiku krediidivõimekuse hindamiseks ning selle raames tarbija profiili loomiseks, järgima rangemaid meetmeid ning kohustusi, et tagada isikute põhiõiguste kaitse, samuti kaitse tehisintellektisüsteemide kahjuliku mõju vastu.

Eeltoodust nähtuvalt määratletakse krediidivõimelisuse hindamiseks kasutatavad tehisintellektisüsteemid kõrgriskilistena just diskrimineerimisohu tõttu, millest järeldub, et soo kasutamine krediidiriski hindamise otsestel eesmärkidel ei ole lubatud. Vastupidiselt tuleb tõendada, et kasutatavad muutujad ja/või näitajad on eesmärgi suhtes asjakohased, vajalikud ja proportsionaalsed ning süsteemi täpsus ja vead on hinnatud ka erinevate isikurühmade lõikes, et vältida isikute diskrimineerimist, sh soo tunnuse alusel.

Kokkuvõte

Eeltoodust tuleneb, et krediidivõimekuse hindamisel, eriti automatiseeritud andmetöötluse kontekstis, kasvab statistilise diskrimineerimise risk, seda muu hulgas seetõttu, et lisaks seadusest tulenevatele miinimumnäitajatele on krediidipakkujatel lubatud kasutada ka teisi näitajaid ning nende näitajate valik

ei ole sageli läbipaistev. Kehtiv õigus ei luba krediitivõimekuse hindamisel eristada isikuid soo alusel: sooline diskrimineerimine kaupade ja teenuste (sh finantsteenuste) pakkumisel on keelatud, välja arvatud kitsad seadusest tulenevad erandid, mis peavad vastama legitiimse eesmärgi, sobivuse, vajalikkuse ja proportsionaalsuse nõuetele. Andmete kogumise või töötlemise lubatavus ei õigusta nende kasutamist viisil, mis viib otsese või kaudse soolise diskrimineerimiseni. Seega, eeltoodud õigusliku analüüsi tulemusena nähtub, et krediitivõimekuse hindamisel ei ole mees- ja naissugupoole eristamine lubatud.

Selgitused krediidiandjatele

Lähtudes eeltoodust palub volinik krediidiandjatel loobuda soo kasutamisest krediidiriski sisendina, tagada automatiseeritud otsuste selgitatavus ning hinnata regulaarselt kasutatavate mudelite võimalikku diskrimineerivat mõju.

Christian Veske

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik